

Politinė sumaištis: ar egzistuoja *sensus communis* (post)politikoje?

Ineta Aleknavičiūtė

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto absolventė
El. paštas ineta.alek@gmail.com

Santrauka. Šiame straipsnyje atsigręžiama į skirtingas *sensus communis* sampratas ir jų santykį su šiuolaikine politine tikrove. Bandoma parodyti, kad Gadamerio ir Arendt politinė *sensus communis* samprata yra per daug priklausoma nuo politinių sąlygų ir bendruomenės homogeniškumo bei vienybės, todėl negali egzistuoti postpolitikos sąlygomis. Bandoma apginti Immanuelio Kanto estetinę *sensus communis* sampratą, parodytant, kad nesuinteresuotas grožio sprendinys egzistuoja bet kokiomis politinėmis aplinkybėmis. Tuo remiantis, apžvelgiamas postpolitikoje egzistuojančios praktikos, bandančios estetinį *sensus communis* supratimą panaudoti politinės vienybės tikslais. Straipsnis taip pat atkreipia dėmesį į *sensus communis* sampratų suvokimą skirtinguose kontekstuose, argumentuojant, kad dažnai koncepto samprata ir jos suvokimas pasimeta skirtinguose kontekstuose.

Reikšminiai žodžiai: *sensus communis*, postpolitika, politiškumas, visuotinumas.

Political Turmoil: Does *Sensus Communis* exist in (Post-)Politics?

Summary. This paper focuses on different concepts of *sensus communis* and their relationship with the conditions of political reality. An attempt is made to show that Gadamer's and Arendt's political conception of *sensus communis* is too dependent on political conditions and the homogeneity and unity of the community, and thus cannot exist under post-political conditions. The paper seeks to defend Immanuel Kant's aesthetic conception of *sensus communis*, demonstrating that the disinterested judgment of beauty exists regardless of political circumstances. Based on this, the paper reviews practices existing in post-politics that attempt to use the aesthetic understanding of *sensus communis* for the purposes of political unity. It also draws attention to the understanding of *sensus communis* in different contexts, arguing that the concept and its interpretation often become obscured across various contexts.

Keywords: *sensus communis*, post-politics, politics, universality.

Received: 10/08/2024. **Accepted:** 31/10/2024

Copyright © 2024 Ineta Aleknavičiūtė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Robertas Spaemannas mano, kad mes nebegalime išeiti iš modernybės ir jos primesto mąstymo¹. Mūsų juslinis pasaulis negali būti visiškai ignoruojamas platesniame pažinime, todėl bandome surasti empirinio patyrimo neturinčių reiškinį atitikmenis. Būtent todėl Franklynas Rudolfas Ankersmitas teigė, kad politika kaip veiksmas yra metaforinė². Kitaip sakant, politinės idėjos neturi autentiškų vaizdinių ir nėra patiriamos kaip daiktas – jos gali turėti daugybę skirtingų atvaizdavimo būdų. Politikai reikia, kad kažkas atspindėtų, reprezentuotų politinę tikrovę. Tokia reprezentacijos samprata leidžia suprasti politikos ryšį su estetika. Politikos ir estetikos ryšys gali būti siejamas su kantiška-ją tradicija. „Sprendimo galios kritikoje“ Immanuelis Kantas pristato estetines idėjas: „<...> estetinė idėja vadinu tą vaizduotės sukurtą vaizdinį, kuris paskatina daug mąstyti, bet kartu jokia apibrėžta mintis, t. y. jokia sąvoka, negali būti jam adekvati ir, vadinas, jokia kalba nepajėgi visiškai jį pasiekti ir padaryti suprantamą.“³ Estetinės idėjos pajungia mūsų vaizduotę empirinius patyrimus perprasti pasitelkiant „aukštesnius – proto – principus“⁴. Jos, vaizduotės padedamos, jungia grynąsias proto sąvokas ir empirinius vaizdinius. Nors politika niekada nėra visiškai atsieta nuo veiksmo, t. y. empirinio pasaulio, negalime jos suprasti atmesdami ją veikiančias idėjas. Ir nors Kantas aiškiai nenurodo politikos vietos platesnėje kritikos sistemoje, nesunku pastebėti, kad estetinės idėjos leidžia geriau paaiškinti politinę realybę. Žmonės dėl turimos estetinio pažinimo struktūros gali pajauti ir susitarti dėl visuotinio grožio, nepaisant jų subjektyvumo⁵. Tokią estetinę pajautą Kantas pavadina *sensus communis*. *Sensus communis* Kanto yra apibūdinamas

¹ Robert Spaemann, „The End of Modernity“, in: *A Robert Spaemann Reader. Philosophical Essays on Nature, God and the Human Person*, sud. D. C. Schindler, J. Schindler (Oxford University Press, 2015), 211.

² Franklin Rudolf Ankersmit, *Aesthetic Politics: Political Philosophy beyond Fact and Value* (Stanford University Press, 1996), 260.

³ Immanuelis Kantas, *Sprendimo galios kritika* (Margi raštai), 208.

⁴ Ibid., 209.

⁵ Jonathan P. Schwartz, „To choose One’s Company: Arendt, Kant, and the Political Sixth Sense“, *European Journal of Political Theory* 18, nr. 1 (2019): 116.

„kaip jausmas, bendras visai žmonijai“, kaip vidurio taškas tarp „aukštesnės kultūros ir bendros prigimties“⁶. Kitaip sakant, Kantas teigia, jog mūsų estetiškas pažinimas leidžia priėti bendrą, visuotinį sutarimą dėl tam tikrų idėjų egzistavimo. Tai primena sutarimą ir dėl politinių idėjų, kurios neturi jutiminių atitikmenų, tačiau mes, kaip politinė bendruomenė, bendrai sutinkame, kad jos egzistuoja (pavyzdžiui, *laisvė* ar *tauta*). *Sensus communis* yra paremtas tam tikru jausmu, o ne empiriniu žinojimu.

Kanto taikomas *sensus communis* universalizavimas yra kritikuojamas dėl empirinio jo įgyvendinimo bendruomenėje, teigiant, kad tai tampa vieninteliu teisingu skonio vertinimo standartu, apleidžiant konstruktyvius ir pagrįstus nesutarimus ar diskusijas⁷. Kritikuodamas Apšvietą ir ankstyvąją modernybę, Hansas-Georgas Gadameris teigia, kad Kanto estetikos suvokimo palikimas ir estetikos subjektyvizacija atskyrė estetinius svarstymus nuo tiesos svarstymo⁸. Gadameris kritikoje Kantui suformuoja savitą *sensus communis* suvokimą. Jis rašo: „<...> kai Kantas skonį vadina tikroju *sensus communis*, jis negalvoja apie didžiulę moralinę ir politinę *sensus communis* sampratos tradiciją, kurią apibūdiname aukščiau. Greičiau jis mano, kad ši idėja susideda iš dviejų elementų: pirma, skonio universalumo, nes jis yra visų mūsų pažintinių galių žaidimo rezultatas ir neapsiriboja tik tam tikra sritimi, pavyzdžiui, išoriniu pojūčiu; antra, bendruomeninės skonio kokybės, nes, pasak Kanto, ji abstrahuojasi nuo visų subjektyvių, privačių sąlygų, tokių kaip patrauklumas ar emocijos. Taigi abiem atžvilgiais šio „jausmo“ universalumas apibrėžiamas neigiamai, <...> o ne teigiamai, kas pagrindžia bendrumą ir kuria bendruomenę.“⁹ Gadameris *sensus communis* supranta kaip politinę,

⁶ Paul Guyer, „Feeling and Freedom: Kant on Aesthetics and Morality“, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 48, nr. 2 (1990): 140.

⁷ John Hicks, „Sensus Communis: On the Possibility of Dissent in Kant’s “Universal Assent”“, *Diacritics* 40, nr. 4 (2012): 107–108.

⁸ Robert Dostal, „Gadamer, Kant, and the Enlightenment“, *Research in Phenomenology* 46, nr. 3 (2016): 343.

⁹ Hans-Georg Gadamer, *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai* (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2019), 62–63.

o ne estetinę, idėją, kuri gali paaiškinti žmonių politiškumą. Vis dėlto Hannah Arendt, interpretuodama Kanto „Sprendimo galios kritiką“, teigia, jog politinis sprendinys yra panašus į estetinį sprendinį¹⁰, arba, kitais žodžiais sakant, Kanto estetinio sprendinio teorija gali padėti mums suprasti ir politinio sprendinio principą. H. Arendt pabrėžia, kad politikos ir estetikos sumaišymas kyla iš šiuolaikinio susvetimėjimo su autentiška politika – politikos estetizmas neleidžia visiškai suprasti politikos ir politinių santykių tarp savęs, kitų ir pasaulio¹¹. Kadangi Arendt politikos supratimas yra paremtas plačiu piliečių įsitraukimu į politinę diskusiją ir veiksmą, horizontaliu santykiu tarp piliečių, Lawrence’as Biskowskis interpretuoja, kad tokia Arendt kritika politikos estetizavimui gali būti siejama su reprezentavimu politikoje – politikos estetizavimas tik pakeičia racionalizaciją¹², kilusią su Apšvieta ir įsigalėjusią modernybėje.

Politikos estetizavimas yra postmoderni mąstymo apie politiką apraiška¹³, išeinanti už modernybės pažymėtos racionalizacijos. Ši modernybės rezultatą šiame straipsnyje apibrėžiame kaip postpolitiką, nusakančią šiuolaikinės politinės erdvės būklę. Nors nėra vienodo požiūrio į postpolitiką kaip teoriją, tačiau bendrieji jos bruožai apsiriboja visuomenės depolitizavimu ir politinių interesų pašalinimu iš viešosios erdvės, interesų (kurie nėra politiniai) grupių iškilimu ir įtakos didėjimu viešojoje erdvėje, kuris veda prie susiskaldymo ir vienijančios sąvokos išnykimo. Postpolitika bendrąja prasme yra apibūdinama kaip būklė, kai vienos politinės sistemos idėjos tampa dominuojančios, o vietos diskusijoms dėl alternatyvų – yra labai mažai¹⁴. Nors dažniausiai postpolitika yra nagrinėjama liberalios demokratijos kontekste, tai nereiškia, kad ji egzistuoja tik šioje politinėje

¹⁰ Lawrence J. Biskowski, „Politics versus Aesthetics: Arendt’s Critiques of Nietzsche and Heidegger“, *The Review of Politics* 57, nr. 1 (1995): 65.

¹¹ Biskowski, 66.

¹² Ibid., 86.

¹³ Ibid., 65.

¹⁴ Jim Buller et al., „Depoliticisation, Post-politics and Problem of Change“, in: *Comparing Strategies of (de) Politicisation in Europe*, sud. Jim Buller et al. (Cham: Springer International Publishing, 2019), 5.

sistemoje. Postpolitikoje išnyksta erdvė politiniams konfliktams ir diskusijoms, viešoji diskusija apsiriboja alternatyviomis diskusijomis (ekonominėmis, etinėmis ir pan.). Tai veda prie viešosios erdvės ir politinės bendruomenės depolitizavimo¹⁵. Tokiomis sąlygomis kyla klausimų dėl bet kokio *sensus communis* egzistavimo.

Šio straipsnio tikslas yra įvertinti *sensus communis* sampratos aiškinimų skirtumus, apsvaustant *sensus communis* politiškumą ir sprendžiant, ar šis fenomenas išvis įmanomas šiuolaikiniame politikos suvokime. Straipsnis dalijamas į dvi dalis. Pirmojoje dalyje aptariama *sensus communis* kilmė ir skirtingos jos sampratos, kurios leis geriau suprasti prielaidas, padariusias įtakos nagrinėjamiems autoriams (Gadameriui ir Arendt). Jos interpretuojamos kaip alternatyva Kanto *sensus communis* supratimui. Antrojoje dalyje nagrinėjant dabartinę politinę realybės būklę ir postpolitikos sąlygas bus atsižvelgiama į *sensus communis* sampratą iš minėtų trijų autorių perspektyvos, įvertinant *sensus communis* aktualumą ir reikšmę šiuolaikinės politikos kontekste. Galiausiai, postpolitikos kontekste siūloma į *sensus communis* žiūrėti per Kanto apibrėžtą estetinę sampratą, taip pagrindžiant tokios sampratos pranašumą ir lankstumą kintančių politinių sąlygų kontekste.

1. *Sensus communis samprata*

1.1. *Sensus communis ištakos*

Graikų kalboje terminai *koinos nous* (bendras protas), *koine aisthesis* (bendras suvokimas) ir *koine ennoia* (bendros sąvokos, įsitikinimai) siejami su *sensus communis* sampratos ištakomis¹⁶. Šią idėją kaip *koine aisthesis* galima atrasti ir Aristotelio darbuose, jis tai manė esant gebėjimą penkis skirtingus pojūčius susieti ir suskirstyti į tam tikras kategorijas, kurias suprantame kaip bendrus pojūčius¹⁷. Pasak

¹⁵ Ibid., 5.

¹⁶ Robert Holton, „Bourdieu and Common Sense“, *SubStance* 26, nr. 3 (1997): 38.

¹⁷ Christopher Shields, „Aristotle on the Common Sense“, *Notre Dame Philosophical Reviews*, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 8 d., <https://ndpr.nd.edu/reviews/aristotle-on-the-common-sense/>.

Johanno Beukeso, *sensus communis* sampratą paveldėjome iš Viduramžių filosofų, kurie rėmėsi Aristotelio samprata ir kurią galiausiai išplėtojo XVIII amžiaus anglų empiristai. Jie sąvoką suprato kaip „sveiką protą“¹⁸ ir kaip bendruomenės jausmą, kuris yra susijęs su tiesos, grožio ar teisingumo supratimu ir pažinimu tam tikroje bendruomenėje¹⁹. Vėliau konceptas įgavo kiek platesnį, labiau socialiniams mokslams pritaikomą suvokimą. Fritsas L. van Holthoonas ir Davidas R. Olsonas *sensus communis* apibrėžia kaip susidedantį „iš žinojimo, sprendimo ir skonio, kurie yra daugiau ar mažiau universalūs ir kurie yra dažniausiai suprantami be papildomų apmąstymų ar argumentų“²⁰. Toks apibrėžimas apima ir susieja visus tris graikų kalbos terminus – *koinos nous*, *koine aisthesis*, *koine ennoia*. Pažymėtina, kad *sensus communis* yra į tam tikrą visuotinumą taikantis konceptas. Tai, kad mes suprantame, kas yra *sensus communis*, pats savaime yra jo pajautimas ir principų supratimas²¹.

Galima išskirti tris akademijoje dominuojančius *sensus communis* paaiškinimus: 1) tam tikras individo pajautimas, kuris sujungia mūsų jausles su skirtingomis objekto savybėmis (Aristotelio samprata); 2) pagrindinis žmogaus sąmoningumas ir gebėjimas priimti sprendimą; 3) žmogaus sprendimų rezultatas, besireiškiantis kaip požiūris ar vertybės, ir paplitimas kalbinėje ar istorinėje bendruomenėje (t. y. tam tikros tradicijos ir normos, nusistovėjusios bendruomenėje ir toliau kultivuo-

¹⁸ Šiuo atveju verta aptarti lotyniško vertimo į lietuvių ar anglų kalbas ribotumus. Lietuviškas *sveikas protas* užčiuopia tik vieną sąvokos sampratą, kuri šiame straipsnyje neįfigūruoja. Todėl, siekiant išvengti sampratų neatitikimo, straipsnyje vengiama vartoti lietuvišką sąvokos vertinį. Angliška *common sense* sąvoka įvairiomis jos sampratomis (ne tik *sveiko proto*) plačiai vartojama akademinėje diskusijoje. Kita vertus, siekiant išlaikyti terminologinį tikslumą, straipsnyje vartojamas *sensus communis*, kuris geriau užčiuopia aptariamą *bendros jauslės* idėją.

¹⁹ Johann Beukes, „Sensus Communis: The Relevance of Medieval Philosophy in the 21st Century“, *HTS Theological Studies/Theological Studies* 76, nr. 4 (2020): 9–10.

²⁰ Fritsas L. van Holthoona ir David R. Olson, eds., *Common Sense: The Foundations for Social Science. Vol. 6* (University Press of America, 1987), 9.

²¹ Sophia Rosenfeld, *Common Sense: A Political History* (Harvard University Press, 2011), 1.

jamos bendruomenės kalba ar istorija)²². Trečiasis suvokimas geriausiai siejasi su tuo, ką galima pavadinti politiniu, bendruomenės jausmu pagrįstu, *sensus communis* suvokimu. Gadameris pabrėžia, kad norint suprasti *sensus communis*, reikia atsižvelgti į šią, vadinamąją humanistinę, jo supratimo tradiciją. Pavyzdžiui, Giambattista'os Vico *sensus communis* suvokimas remiasi klasikine samprata, kuri teigia, kad *sensus communis* yra išugdomas pasitelkus kultūrą, švietimą. Kaip rašo Gadameris, „tai, kas žmogaus valiai teikia kryptį, mano Vico, yra ne abstrakti proto, o konkreti grupės, tautos, nacijos ar visos žmonių giminės bendrybė. Todėl šios bendros nuovokos ugdymas turįs gyvenimui lemiamą reikšmę“²³. Tokia *sensus communis* samprata implikuoja, kad šis „bendras jausmas“, kaip apibrėžia Vico, yra ne įgimtas, o išugdomas. Pasak Gadamerio, Vico supratimas yra susijęs su teisingumo ir bendrojo gėrio idėjomis, kurias turi visi žmonės²⁴. Toks požiūris į *sensus communis* likviduoja jo visuotinumą – kadangi tai yra išugdoma pasitelkus kultūrą ir švietimą, negalima teigti, jog visi žmonės turi vienodą *sensus communis*. Jis gali skirtis priklausomai nuo bendruomenės, kurioje žmogus gyvena, ar tokiu atveju gali išvis neegzistuoti, jei žmogus nėra pakankamai socializuotas. Čia kyla tam tikras paradoksas – ar mes, kaip žmonija, turime prigimtinių *sensus communis*, kuris mums padeda suprasti vieniems kitus, ar vis dėlto kiekviena bendruomenė išsiugdo skirtingus *sensus communis*²⁵ pajautimus, kurie gali kisti, nes yra priklausomi nuo aplinkybių?

²² „Kant, Sensus Communis, and Tradition“, *Philosophy's Continuous Coastline*, žiūrėta birželio 14 d., <https://www.bretzlaff.com/blog/2019/10/1/kant-sensus-communis-and-tradition>.

²³ Gadameris, *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai*, 43.

²⁴ *Ibid.*, 44.

²⁵ Svarbu paminėti, kad neretai *common sense* / *sensus communis* yra painiojamas ar tapatinamas su socialinių normų terminu. Socialinės normos – tai neformalios taisyklės, reglamentuojančios elgesį mažesnėse grupėse, bendruomenėse ir visuomenėse. Socialiniuose moksluose į *common sense* žvelgiama kaip į „iš prigimties intersubjektyvų mūsų socialinės ir gamtinės aplinkos sudėtingumo mažinimo būdą, kuris leidžia spręsti ir sąveikauti su praktinėmis problemomis“. Tai, iš vienos pusės, galima lyginti su humanistine *sensus communis* samprata, kuri taip pat apeliuoja į tam tikros bendruomenės ir skirtingų kultūrų egzistavimą ir tam tikrų normų / jauslių išugdymą joje. Jei į *common sense* žvelgsime kaip į prigimtinių paklusnumą grupės ar visuomenės nustaty-

1.2. Immanuelio Kanto *sensus communis* samprata

Kanto „Sprendimo galios kritikoje“ suformuota estetinio sprendimo teorija suponuoja tam tikrą *sensus communis* universalumą. Kaip teigia Johnas Hicksas, nagrinėjęs Kanto *sensus communis* sampratą, galime užčiuopti tam tikrą minties dualizmą. Viena vertus, Kantas išlaiko tam tikrą antropologinį požiūrį į estetinių pojūčių įvairovę ir skirtingų kultūrų įtaką tam, taip tarsi neatmesdamas tam tikro egzistuojančio pajautimo subjektyvumo. Kita vertus, Kantui estetinis sprendinys veikia didesnėje kritinėje sistemoje, todėl platesnė estetikos patirčių ir skonio standartų įvairovė yra universalizuojama²⁶. Tačiau pirmasis aiškinimas nėra plačiai išplėtojamas, o pats Kantas daugiau dėmesio skiria estetinių sąvokų ir tam tikro visuotinio sprendinio paaiškinimui. Kanto estetinė teorija remiasi suvokimu, kad „mūsų sprendiniai apie daiktų grožį yra skonio sprendiniai“²⁷. Kitaip tariant, mūsų grožio pajautimas mums leidžia jausti pasitenkinimą, kai mums kažkas patinka ir gražu, ir nepasitenkinimą priešingu atveju. Kantas estetinę teoriją ir skonio sprendinį apibūdina taip:

1. „Skonis yra sugebėjimas vertinti objektą arba įsivaizdavimo būdą remiantis visiškai nesuinteresuotu patikimū arba nepatikimu. Tokio patikimo objektas vadinamas gražiu“;
2. „Gražu yra tai, kas visiems patinka nesiremiant sąvoka“;
3. „Grožis yra objekto tikslingumo forma, kiek ji suvokiama jame be kokio nors tikslo vaizdinio“;
4. „Gražu yra tai, kas pažįstama nesiremiant sąvoka kaip būtino patikimo objektu.“²⁸

toms normoms, taip siekdami išlikti ir sąveikauti toje bendruomenėje, skirtumo tarp *common sense* ir socialinių normų nėra. Tačiau jei priimsime apibrėžimą, kad *sensus communis* yra metafizinė idėja, pasižyminti visuotinumu, tai neatitinka socialinių normų apibrėžimo. Kadangi šiame straipsnyje bus aptartos skirtingos *sensus communis* / *common sense* sampratos, norima iš karto atsiriboti nuo *common sense* kaip socialinės normos suvokimo, kuris trukdys suprasti daugialypę ir skirtingą termino sampratą.

²⁶ Hicks, 107.

²⁷ Salim Kemal, *Kant's Aesthetic Theory: An Introduction* (Springer, 1997), 24.

²⁸ Kantas, *Sprendimo galios kritika*, 66–106.

Kantas grožį atskiria nuo tokių sąvokų kaip malonumas ir gėris. Malonumas ir gėris yra suinteresuoti sprendiniai – jie negali būti visuotiniai. Suinteresuotas sprendinys mums teikia malonumą ir yra subjektyvus, t. y. jis gali skirtis dėl įvairių kultūrinių, socialinių ar kitų aplinkybių. Pasak Kanto, „malonumo atžvilgiu galioja pagrindinis teiginys: kiekvienas turi savo skonį (jutimų)“²⁹. Tad jei žiūrint į impresionistinį paveikslą mums kyla malonumas, mes negalime tikėtis, kad visi esantys aplinkui pajus tokį pat šio paveikslo teikiamą pasitenkinimą kaip ir mes. Nors dėl malonių dalykų dažnai sąlyginai sutariama, tai vis tiek nenurodo malonumo visuotinumą. Kita vertus, gėris yra suinteresuota sąvoka dėl to, kad jos visuotinumas yra remiamas tik sąvoka³⁰, o tai reiškia, kad gėrio suvokimas kiekvienam reiškia skirtingus dalykus, todėl jo taip pat negalima atskirti nuo suinteresuoto sprendinio. Mes visi sutinkame, kad gėris yra siektinas, tačiau vienu atveju tai gali būti pinigai, kitu – sveikata.

Grožis, Kanto supratimu, yra nesuinteresuotas skonio sprendinys: „Grožis yra tai, kas be sąvokų įsivaizduojama kaip visuotinio patikimo objektas.“³¹ Nesuinteresuotas grožio pajautimas yra tai, ką Kantas supranta kaip visuotinį, universalų patyrimą. Toks grožio suvokimas nesukelia mums asmeninio malonumo, nėra susijęs su objekto troškimu³², o turi tam tikrą normatyvumo pobūdį. Kaip teigia Schwartzas, Kanto ryškiausias estetinės teorijos aspektas yra būtent grožio sprendinių, kurie yra pagrįsti jausmais, pretendavimas į visuotinį galiojimą³³. Objektas mums gražus, kai atrodo, kad jis sukurtas taip, kad remtųsi mūsų pažinimu³⁴. Estetinis sprendinys skiriasi nuo gamtinio, nes jis nėra pagrįstas egzistuojančiomis objekto savybėmis, o priešingai – patikimo (skonio), o ne sąvokos pagrin-

²⁹ Ibid., 68.

³⁰ Ibid., 70.

³¹ Ibid., 66.

³² Schwartz, 115.

³³ Schwartz, 116.

³⁴ Schwartz, 115.

du³⁵. Kanto estetinio sprendinio visuotinumą pasireiškia tuo, jog mes, jausdami nesuinteresuotą grožio pajautimą, t. y. spontaniškai pripažindami objekto grožį, tikimės, kad ir kiti mąstys taip pat. Kad būtų visuotinis, skonio sprendinio tikslas negali būti subjektyvus, tačiau kartu negali būti susijęs ir su objekto savybėmis, kurias vertiname per suinteresuotumo prizmę. Kantas grožio sprendinio tikslingumą apibūdina kaip „tikslingumą be jokio (tiek objektyvaus, tiek subjektyvaus) tikslo“³⁶, tad tam, kad objektas būtų gražus, jis neturi turėti jokio specifinio tikslo (pavyzdžiui, būti puošmena). Jo grožis visiškai nepriklauso nuo jo tikslingumo. Tarkime, visi sutariame, kad gėlės yra gražios – tai, nepaisant mūsų vidinių interesų ir asmeninių preferencijų, yra visuotinai pripažįstamas grožis. Gėlė, kaip konceptas, priklauso grožio kategorijai, tačiau jei mes išsirenkame rožę papuošti namus, nes rožės yra mūsų mėgstamiausios gėlės, nebegalime tikėtis tokio pat visuotinio pritarimo, nes šis veiksmas jau yra tikslingas (papuošti namus) ir suinteresuotas (mūsų mėgstamiausios gėlės yra rožės). Tokia specifinė estetinio pažinimo struktūra, leidžianti susitarti dėl visuotinio grožio, nepaisant subjektyvių patyrimų ir interesų, yra *sensus communis*³⁷. Šis bendras jausmas mums leidžia visuotinai susitarti dėl kiekvieno subjekto gebėjimo pasiekti bendrą sutarimą.

Nors Kantas apie *sensus communis* kalba kaip apie žmogaus visuomeniškumo apibūdinimą, tačiau to negalima pavadinti politine idėja. Filosofas supranta, jog *sensus communis* universalioji savo prasme yra tik normatyvi teorija. Pasak S. Kemalio, Kantas *sensus communis* sieja su baigtinumo forma, kaip estetinio sprendinio pagrindu³⁸. Kaip aiškina autorius, Kanto *sensus communis* samprata yra svarbi mūsų komunikacijos vienu su kitais supratimui – jei šis jausmas neapeliuotų į visuotinybę, mes objektus pažintume tik per

³⁵ Kantas, *Sprendimo galios kritika*, 9.

³⁶ Kantas, *Sprendimo galios kritika*, 80.

³⁷ Schwartz, 116.

³⁸ Donald W. Crawford, *Kant's Aesthetic Theory* (Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1974), 66.

suinteresuotą ir subjektyvią savo prizmę, tad negalėtume jų atpažinti iš kitų žmonių pasakojimo ar aprašymo³⁹. *Sensus communis* yra svarbus ne tik mūsų skonio sprendinio suvokime, bet ir mūsų komunikacijoje su kitais subjektais. Tai paaiškina, kodėl žmonės, kurie vaizdinius vertina ir mato individualiai, sugeba surasti bendrą kalbą. Tad Kanto *sensus communis* visuotinybė yra pagrįsta ne politiniu, o estetiniu sprendiniu, kuris nebando paaiškinti žmonių politiškumo.

1.3. Hanso-Georgo Gadamerio kritika I. Kantui ir sensus communis samprata

Hanso-Georgo Gadamerio *sensus communis* samprata siejama su humanistine tradicija. Gadameris buvo stiprus Apšvietos kritikas, pateikęs sistemingą Kanto „Sprendimo galios kritikos“ reikšmės analizę⁴⁰. Vis dėlto Gadameris išlieka kritiškas Kanto estetinio sprendinio teorijai ir ja pagrįstam *sensus communis* supratimui. Filosofas kritikuoja perdėtą meno racionalizaciją. Pasak jo, menas turi filosofinės svarbos, „kuri prieštarauja bet kokiems bandymams jį [meną] racionalizuoti“⁴¹. Menas turėtų būti subjektyvus ir suprantamas kiekvieno skirtingai, tad neegzistuoja jokie racionalūs ir bendri grožio suvokimai ar standartai. Gadameris meną supranta kaip visiškai suinteresuoto pajautimo erdvę, kurioje negali egzistuoti objektyvumas. Kiekvienas žmogus mene atranda vis kitokią malonumą ir kitaip suvokia estetinę erdvę, šis patyrimas negali būti universalizuotas. Gadameris, atmesdamas Apšvietai būdingą universalizmą ir racionalizaciją, teigia, kad tikrąją tiesą mes galime pajauti tik per meno subjektyvumą. Nenuostabu, kad filosofui yra svetima Kanto visuotinio grožio samprata – grožis ir menas turi suteikti tam tikrą malonumą, o tai, remiantis Kanto teorija, būtų suinteresuotas pajautimas, nega-

³⁹ Ibid., 66.

⁴⁰ Kristin Gjesdal, „Reading Kant Hermeneutically: Gadamer and the Critique of Judgment“ (2007), 351.

⁴¹ Bruce Krajewski, *Gadamer's Repercussions: Reconsidering Philosophical Hermeneutics* (Univ of California Press, 2004), 104.

lintis taikytis į visuotinybę. Gadameris neatmeta ir meno šokiravimo elemento, kurio trūksta Kanto estetiniame grožio supratime: jei mes sutariame dėl visuotinio grožio, nebelieka nustebimo, šoko momento, kuris išmeta mus už mūsų supratimo ribų. Gadameriui savęs pažinimas yra susijęs su estetiniu patyrimu, tačiau jis nėra visiškai orientuotas į subjektą. Jo manymu, Kanto estetinis pažinimas kylo iš paties subjekto, o pats menas neturi jokios objektyvios tiesos savyje, todėl yra suprantamas tik „grynai estetiškai“⁴². Grožis be jokio tikslingumo negali padėti žmogui reflektuoti savęs, nes taip susidurtume su paradoksu. Filosofas bando užčiuopti tam tikrą meno kaip objekto autentiškumą ir nepriklausomumą nuo to, kuris jį suvokia. Šiuo atveju jis prieštarauja Kanto teiginiams apie tai, kad estetinis sprendinys nepriklauso nuo daikto objektiškumo.

Gadamerio *sensus communis* jausmas turi visai kitas prielaidas nei jau aptarta I. Kanto samprata. Filosofas *sensus communis* bando apibrėžti remdamasis Giambattista Vico: „<..> pasak Vico, tai, kas svarbu auklėjimui, yra kitas dalykas: tai ugdymas sveiko proto... <...> Mums šiuo atveju svarbu štai kas: kad sveikas protas čia yra akivaizdžiai ne vien tas bendras gebėjimas, kurį turi visi žmonės, bet ir bendrybę kurianti nuovoka.“⁴³ Pabrėžtina, kad šis bendras gebėjimas nėra toks visuotinis, kaip kad jį formuluoja Kantas. Svarbiausia tampa bendrybę kuriančios nuovokos dalis, kuri pabrėžia *sensus communis* ir bendruomenės ryšį. Gadamerio suvokimas vadovaujasi *sensus communis* apibrėžimu, orientuotu į bendruomenę ir ugdymo svarbą. Tai nėra bet kokia bendruomenė. Gadameris mini žodį „nacija“, kuris jau pats savaime suponuoja tam tikrą politinę bendruomenę. Bet kokiai politinei grupei įsikurti reikia šio bendro jausmo – *sensus communis*, jis tampa jos pagrindu. Ši bendra juslė yra priklausoma nuo kultūrinių, politinių, etinių aplinkybių. Priešingai nei Kantas, kuris savo *sensus communis* bandė paaiškinti kaip principą, būdingą visai žmonių rasei ir nepriklausomą nuo politinių aplinkybių, Gada-

⁴² Hans-Georg Gadamer, *The Relevance of the Beautiful and Other Essays* (Cambridge University Press, 1986), 83.

⁴³ Gadameris, *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai*, 43.

meris laikosi nuostatos, kad *sensus communis* gali kilti tik politinėje bendruomenėje, o tiksliau, ne tik kilti iš bendruomenės, bet ir įkurti ją kaip tokią.

Filosofas kritikuoja Kantą už tokio politiškumo trūkumą ir per mažą dėmesį, skiriamą humanistinei *sensus communis* sampratai, akcentuojančiai politinės bendruomenės svarbą jo pajautime. Pasak jo, „Kantas vadindamas skonį tikru „bendruoju jausmu“ nebeatsižvelgia į gilią *sensus communis* sąvokos moralinę-politinę tradiciją...“⁴⁴ Jis teigia, kad Kanto supratimas susideda iš dviejų elementų: skonio universalumo ir skonio socialumo⁴⁵, kitaip tariant, visuotinio sugebėjimo nesuinteresuotam skonio sprendiniui. Gadameris teigia, kad skonio sprendinio universalumas kyla iš neigiamo *sensus communis* supratimo, atmetančio politinę bendruomenę ir jos svarbą⁴⁶. Jis išlieka kritiškas Kanto gryno estetinio patyrimo idėjai⁴⁷ ir remiasi tuo, jog Kantas atmeta tam tikrą subjektyvų asmens interesą visuotinybės labui. Gadameris teigia, kad *sensus communis* turi būti ne tik „kritiškas devizas“, bet ir piliečio kokybės savybė⁴⁸. Filosofas kalba apie nerašytą bendrą pajautimą ir taisykles, buriančias politinę bendruomenę⁴⁹.

1.4. Hannah Arendt *sensus communis* samprata

Hannah Arendt, kaip ir Gadameris, į *sensus communis* žvelgė kaip į politinę, o ne estetinę sąvoką. Kita vertus, priešingai nei Kantą kritikavęs Gadameris, filosofė savaip interpretavo Kanto estetinio sprendinio teoriją, bandydama užčiuopti joje politiškumą savajam teo-

⁴⁴ Ibid., 65

⁴⁵ Ibid., 65.

⁴⁶ Gadameris, *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai*, 62–63.

⁴⁷ Gjesdal, 352.

⁴⁸ Gadameris, *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai*, 49.

⁴⁹ Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės konstitucijos nebuvimas leidžia geriau suprasti tokią politinę *common sense* sampratą, kuri gali apsieiti be metodiško įstatymų aprašymo, nes šie dalykai ateina iš jų kultūros, kalbos ir istorijos ugdymo.

riniam argumentui⁵⁰. Arendt „Sprendimo galios kritiką“ matė kaip politiškiausią Kanto veikalą, o tai paskatino ją pabandyti jo teoriją pritaikyti savam politinės tikrovės supratimui. Arendt Kanto *sensus communis* sampratoje užčiuopė bendruomeniškumo pamatus⁵¹, kurie labai svarbūs ir jos politikos sampratai. Norėdami suvokti Hannah Arendt *sensus communis* sampratą, turime gilintis ir į jos formuojamas politikos ir politinio dalyvavimo sampratas. Remdamasi Atėnų polio konceptu Arendt politiką glaudžiai sieja su aktyviu politiniu piliečių dalyvavimu ir kritikuoja įsigalėjusį instrumentinį ir technokratinį mąstymą. Piliečiai Arendt politikos sampratoje sąveikauja horizontaliu, o ne vertikaliu ryšiu, nes filosofė galią kildina ne iš smurto (jėgos), o iš piliečio veiksmo. Nenuostabu, kad Arendt *sensus communis* sąvoka irgi glaudžiai siejasi su tokia politikos samprata.

Nors Arendt *sensus communis* sampratą galima laikyti ir tam tikra Kanto interpretacija, tačiau filosofė estetinio sprendinio visuotinumą bando perkelti į politinę erdvę. Tai nereiškia, jog Arendt tapatina estetiką su politika⁵², tačiau ji teigia, kad daugeliu atvejų politinis sprendinys yra panašus į estetinį sprendinį⁵³. Estetinio sprendinio teorijos principas gali būti pritaikomas ir politinio sprendinio pagrindiui. Filosofė bandė aprėpti ir išplėsti politikos supratimo ir estetines dimensijas, matydama estetinį sprendinį kaip alternatyvą įsigalėjusiam technokratiniam modeliui⁵⁴. Politinio veiksmo (t. y. tam tikros žmogaus iniciatyvos ir kažko pradžios, kuri vyksta betarpiškai tarp žmonių⁵⁵) sąvoka reikalauja „sprendimo bendruomenės“⁵⁶. Tad ir

⁵⁰ Visgi toks politinio sprendinio susiejimas su Kanto formuota estetinio sprendinio teorija neįtikina Arendt interpretacijos kritikų – manoma, kad Arendt klysta remdamasi „Sprendimo galios kritika“ ieškodama politinio sprendinio modelio, nes jos *common sense* supratimas yra kur kas artimesnis Aristotelio ar Gadamerio minčiai (Andrew Norris, „Arendt, Kant, and the Politics of Common Sense“, *Polity* 29, nr. 2 (1996): 167.)

⁵¹ Norris, 181.

⁵² Singer, 210.

⁵³ Biskowski, 65.

⁵⁴ Biskowski, 59–62.

⁵⁵ Hannah Arendt, *Žmogaus būklė* (Vilnius: Margi raštai, 2005), 167–169.

⁵⁶ Norris, 172–173.

Arendt *sensus communis* sampratos negalime atsieti nuo šios politinės bendruomenės. Filosofė teigia: „<...> to, ką aš suvokiu, realumą garantuoja jo pasaulinis kontekstas, apimantis kitus, kurie suvokia taip, kaip aš, ir, kita vertus, mano penkių pojūčių veikimas.“⁵⁷ Kontekstas svarbus bendram pasauliui, nes kontekstas ir bendras pasaulis yra tas pats. Politinės tikrovės realumą suteikia skirtingų perspektyvų egzistavimas – visi tą patį objektą mato iš skirtingų perspektyvų, bet visi sutaria, jog šį objektą mato. Arendt *sensus communis* samprata suponuoja mūsų tarpusavio egzistavimą bendrame pasaulyje⁵⁸, tačiau šis pasaulio bendrumas turi remtis tam tikru tapačiu objektu, siejančiu bendruomenę⁵⁹. Kitaip tariant, Arendt *sensus communis* tiesiogiai sieja su žmonių kolektyvu, veikiančiu bendroje erdvėje. *Sensus communis* ir yra tapatus objektas, jungiantis bendruomenę ir leidžiantis jai išsilaikyti. Tam, kad toks Arendt *sensus communis* supratimas pagrįstų jos politinės sampratos egzistavimą⁶⁰, žmonės turi užtikrinti pliuralizmą ir aktyvų dalyvavimą politinėje viešojoje erdvėje.

Nors ir įkvėpta Kanto estetinio sprendimo teorijos, Arendt politinio sprendimo teorija nėra kantiška arba, kitaip sakant, transcendentalinė⁶¹. Arendt estetinio sprendinio teorijoje daugiausia dėmesio skyrė gebėjimui susitarti dėl bendrų grožio sampratų, kurį ji interpretavo kaip komunikacinį gebėjimą. Arendt sampratoje *sensus communis* atsiskleidžia žmonių gebėjimu komunikuoti ir susitarti dėl bendrų idėjų pliuralistinėje bendruomenėje. Arendt samprata remiasi prielaida, kad šis jausmas įgyjamas per politinį veikimą bendruomenėje ir sąveiką su bendruoju pasauliu. *Sensus communis* samprata

⁵⁷ Hannah Arendt, *Life of the Mind* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1978), 50.

⁵⁸ Itay Snir, „Bringing Plurality Together: Common Sense, Thinking and Philosophy in Arendt“, *The Southern Journal of Philosophy* 53, nr. 3 (2015): 368.

⁵⁹ Michael Winman, „Hannah Arendt and the Loss of a Common World. Thinking in Concert Against Theory“, *The Hedgehog Review*, žiūrėta lapkričio 2 d., <https://hedgehogreview.com/issues/by-theory-possessed/articles/hannah-arendt-and-the-loss-of-a-common-world>.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Marieke Borren, „A Sense of the World’: Hannah Arendt’s Hermeneutic Phenomenology of Common Sense“, *International Journal of Philosophical Studies* 21, nr. 2 (2013): 227.

akademinėje diskusijoje yra pateikiama kaip jos universalumas (t. y. pritaikomumas visai žmonių rasei) arba orientacija į bendruomenę (humaniškoji samprata). Tačiau Arendt tokios atskirties nedaro ir teigia, kad šios dvi sampratos gali sugyventi⁶². Nesugebėjimas derinti šių dviejų sampratų veda prie to, kad mes nebegalime vieni su kitais susišnekėti ir prasmingai vykdyti politikos. Taigi Arendt akiai neseka Kanto teorija, o tik bando suderinti estetinio sprendinio interpretaciją su savo politine teorija.

Vis dėlto Arendt pažymi, jog *sensus communis* modernybėje išgyvena eroziją⁶³ – t. y. mes prarandame savo *sensus communis* ir nebesugebame ne tik priimti bendrų sprendimų, bet ir skylame kaip politinė bendruomenė. Noras racionalizuoti, žmonių vienišumas ir savų interesų iškėlimas virš bendro *sensus communis* veda prie jo žlugimo – tai geriausiai matome totalitarinėse visuomenėse, kuriose *sensus communis* yra grindžiamas instrumentiniu racionalumu⁶⁴. Pasak Arendt, *sensus communis* mums leidžia geriau suprasti pasaulį, nes jis pats iš dalies nusako bendro pasaulio ribas. Nors Arendt teigia, kad *sensus communis* padeda mūsų subjektyvius pojūčius pritaikyti objektyviam pasauliui ir sukurti bendrą erdvę, pasaulio bendrumą lemia ne subjektyvūs patyrimai, o mūsų sprendimai objektyviame pasaulyje⁶⁵. Iš kitos pusės, tokias filosofės prielaidas galima kritikuoti dėl bendro pasaulio supratimo prielaidų – jei pasaulio supratimą per *sensus communis* galime suprasti tik per tai, kiek jis yra bendras visiems, tai objektyvi pasaulio samprata vis tiek yra iš dalies sąlygojama mūsų subjektyvių pažinimo ribų. Vis dėlto Arendt *sensus communis* samprata mums leidžia pažvelgti į Kanto ir Gadamerio

⁶² Annelies Degryse, „Sensus Communis as a Foundation for Men as Political Beings: Arendt’s Reading of Kant’s Critique of Judgment“, *Philosophy & Social Criticism* 37, nr. 3 (2011): 356.

⁶³ Schwartz, 109.

⁶⁴ Ibid., 110.

⁶⁵ Michael Winman, „Hannah Arendt and the Loss of a Common World. Thinking in Concert Against Theory“, *The Hedgehog Review*, žiūrėta lapkričio 2 d., <https://hedgehogreview.com/issues/by-theory-possessed/articles/hannah-arendt-and-the-loss-of-a-common-world>.

perspektyvas iš kitos pusės – ne kaip prieštaraujančias viena kitai, bet bandančias sukurti universalumo, politiškumo ir bendruomeniškumo sintezę.

2. Postpolitika ir jos implikuojama politinė realybė: ar egzistuoja vieta *sensus communis*?

2.1. Šiuolaikinės politikos samprata ir postpolitikos sąlygos

Postpolitiką galima suprasti kaip politikos būklę, kai ima dominuoti vienas režimas (pavyzdžiui, liberali demokratija), todėl vietos diskusijoms lieka vis mažiau, o pati visuomenė tampa vis labiau depolituota. Kairieji autoriai (Crouchas, Mouffe, Ranciere'as, Žižekas), kritikuodami įsigalėjusių šiuolaikinių politikos sampratų deviaciją, suvokiamą realybę pavadino postpolitika⁶⁶. Postpolitika apskritai atsirado kaip kritika konsensuso politikai. Šaltojo karo pabaiga ir komunistinio bloko griūtis atnešė tam tikrą liberalios demokratijos ir laisvosios rinkos hegemoniją Vakarų pasaulyje. Jacques'as Ranciere'as teigia, jog žlugus komunizmui, liberali demokratija vis labiau susitapatino su liberalios demokratijos režimu⁶⁷. Postpolitikoje, pasak kai kurių kairiųjų autorių, nebelieka alternatyvos liberaliai demokratijai. Tačiau tai nereiškia, kad demokratija tampa stipresnė. Priešingai, šios krypties atstovai mano, kad žlugus komunistinei minčiai, liberali demokratija nebegauna pakankamai paskatų tobulėti ir permąstyti savo sistemą ar problemas. Jai nebereikia įrodyti, kad ji yra geresnė, nes ji jau laimėjo⁶⁸.

Postpolitikos autoriai skiria daug dėmesio radikaliai politikos sampratai ir žmogaus emancipacijai. Kritika konsensuso politikai remiasi prielaida, kad amžinas konsensusas pašalina antagonizmą, kar-

⁶⁶ Ross Beveridge ir Philippe Koch, „The Post-political Trap? Reflections on Politics, Agency and the City“, *Urban Studies* 54, nr. 1 (2017): 32–33.

⁶⁷ Jacques Rancière, „Introducing Disagreement“, *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 9, nr. 3 (2004): 3.

⁶⁸ *Ibid.*, 3.

tu ir politinę dimensiją iš viešosios sferos. Minėtieji autoriai politikos erdvę supranta kaip vietą konfliktui, galiai ir antagonizmui, o sprendimai negali būti priimti racionalių sutarimų, nes politika jiems nėra vien tik proto sritis. Chantal Mouffe, apmąstydamą Schmitto antagonizmo ir politiškumo sampratas bei kritiką liberalizmui, įveda dar vieną svarbią idėją – agonizmą. Pasak autorės, nesugebėjimas matyti kitų grupių kaip lygių žaidėjų politinėje diskusijoje tik silpnina mūsų pačių politinę galią⁶⁹. Tiesa, radikalūs kairieji nemanė, kad liberali demokratija yra pasmerktas „režimas“⁷⁰ – priešingai, jie kritikuoja liberalioje demokratijoje atsiradusį suvienodėjimą ir centrizmą, kuris bando sukurti „neutralias“ procedūras. Pasak Mouffe, liberalios demokratijos centre turėtų būti galia ir antagonizmas⁷¹. Grupės turi būti labiau įtrauktos ir įgalintos, nes neutralus procedūrinis racionalumas negali egzistuoti. Visi mūsų sprendimai bet kuriuo atveju yra paremti mūsų pačių įsitikinimais, tad neutralumas yra tik priedanga, po kuria bando slėptis racionalumo šalininkai. Liberalios demokratijos (ar bet kurios kitos sistemos) apatija politiškumo atžvilgiu atveda prie būsenos, kurią ir vadiname postpolitika.

Apsvarstydamą postpolitikos būseną, teigiu, kad politikos estetizavimo teorija taip pat yra svarbi jos atsiradimui. Politikos estetizavimas meną pajungia politiniams, kultūriniais, socialiniams tikslams, taip jį paverčia masiniu, gerai atpažįstamu produktu, kuris neša ne tiek estetinę, kiek politinę (kultūrinę, socialinę) žinią. Walteris Benjaminas, vienas pirmųjų įvedusių politikos estetizavimo sąvoką, siejo šį reiškinį su fašizmu ir kapitalizmu. Naujos meno formos, orientuotos į platesnę auditoriją ir lengvesnį meno reproduktivumą, išstumia meno autentiškumą patirtį ir įtvirtina masinį estetikos vartojimą⁷².

⁶⁹ Chantal Mouffe, „The Affects of Democracy“, *Eurozine*, žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d., https://www.eurozine.com/the-affects-of-democracy/?fbclid=IwAR3D1B-KbRe-Dla_oNI0R6DdSN3HjNyJecZUpZWgqgnlwGOwsIDFu-kmFo.

⁷⁰ Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox* (London: Verso, 2000), 93.

⁷¹ Mouffe, *The Democratic Paradox*, 99.

⁷² „Walter Benjamin on the Aestheticization of Politics“, *Article Summaries and Reviews in Cultural Studies*, žiūrėta 2023 m. gruodžio 2 d., <https://culturalstudiesnow.blogspot.com/2013/05/walter-benjamin-on-aestheticization-of.html>.

Menas nebėra tik dėl meno – estetizuotoje politinėje realybėje menas turi kitas reikšmes – kultūrinės, politinės ar ekonomines. Pasak Walterio Benjamino, fašizmas įveda estetiką į politinį gyvenimą, o komunizmas atsako politizuodamas meną⁷³. Kitais žodžiais, kai fašizmas meną išnaudoja masių kontroliavimui ir jų santykio su realybe falsifikavimui, komunizmas turėtų meną įgalinti revoliuciniams tikslams, kylantiems iš pačių žmonių. Nesileisiu kritikuoti šių dviejų konceptų – straipsnio kontekste svarbu suprasti politikos estetizavimą neperžengiant šiuolaikinės politikos (ir postpolitikos) rėmų. Kaip teigia J. Simonsas, politikos estetizavimas vis labiau matomas mediatizuotoje demokratinėje politikoje⁷⁴. Pasitelkus vaizdinius tampa lengviau formuoti masių supratimą apie politiką, pateikiant tai kaip jų poreikių užtikrinimą. Tai ne tik panaikina autentišką santykį su menu, bet ir sumenkina žmogaus gebėjimą reflektuojant įvertinti politinę erdvę ir savuosius poreikius. Politikos estetizavimas yra pateikiamas kaip alternatyva racionaliai politikos sampratai⁷⁵. Panašiai manė ir Arendt, ji politikos estetizavimą suprato kaip alternatyvą gyru protu paremtai politikai. Jei politikos estetizavimas atsiranda kaip alternatyva racionaliam mąstymui politikoje ir kuria netikrą žmogaus poreikių supratimą, galima daryti prielaidą, kad politikos estetizavimą galima sieti ir su postpolitika.

2.2. *Sensus communis vieta postpolitikoje*

2.2.1. *Kritika H. G. Gadameriui*

Kritika Gadameriui daugiausia yra paremta jo *sensus communis* sampratos politiškumu. Kyla klausimų ne tik dėl *sensus communis* egzistavimo postpolitikos sąlygomis, bet ir dėl koncepto sąsajų su politine bendruomene. Nors Gadameris kalba apie skirtingas grupes, kurių

⁷³ Jon Simons, „Aestheticisation of Politics: From Fascism to Radical Democracy“, *Journal for Cultural Research* 12, nr. 3 (2008): 207.

⁷⁴ Simons, 207–208.

⁷⁵ Simons, 208.

sensus communis priklauso nuo jų kultūros, istorijos, kalbos ir ugdymo, tačiau jo politinės filosofijos neapibrėžtumai leidžia kvestionuoti, kada bendruomenė tampa politine. Pirmiausia, kaip jau minėta, H.-G. Gadamerio *sensus communis*, paremtas humanistine samprata, savo egzistavimui reikalauja tam tikros politinės bendruomenės. Tiesa, šis ryšys nėra vienpusis. Galima suprasti, jog Gadameris mano, kad *sensus communis* ne tik reikia politinės bendruomenės, bet jis iš savęs ją ir kuria. Taip sukuriamas dvipusis ir nenutraukiamas ryšys, kuris negalėtų egzistuoti be vieno iš komponentų. Kadangi Gadameris, priešingai nei Kantas, į *sensus communis* fenomeną žvelgia labiau kaip į bendruomenę vienijantį jausmą, o ne visos žmonijos gebėjimą, natūralu, kad skirtingos politinės bendruomenės turės skirtingus *sensus communis*. Atsižvelgiant į filosofo sampratos ištakas, galima numanyti, kad kalbėdamas apie politinę bendruomenę jis omenyje turi ganėtinai homogenišką visuomenę. Toks supratimas sutaptų su idealiomis liberalios demokratijos, kurioje, nors ir egzistuoja pliuralizmas, politinė bendruomenė yra pakankamai vienalypė, sąlygomis. Nors Gadameris suprato, kad tobula politinė bendruomenė šiuolaikinės politikos sąlygomis yra neįmanoma, tačiau ji homogeniškumo pagrindu kyla iš bendrų politinių interesų. Kitaip sakant, egzistuoja bendra tapatybė, kuri yra visuomenės pamatas. Visgi esant postpolitikos būsenos kalbėti apie homogeniškas bendruomenes yra sunku. Nelikus bendro vienijančio vardiklio, grupių pliuralizmas yra pagrįstas skirtingomis tapatybėmis ir interesais, kurie tampa politinės diskusijos objektais.

Kita vertus, yra sudėtinga komentuoti filosofo politinę mintį, nes jo indėlis į ją yra netiesioginis⁷⁶. Tad nors sunku plačiau pakomentuoti Gadamerio politinę filosofiją, kaip Apšvietos ir modernaus mokslo kritikas, filosofas pasisakė prieš perdėtą racionalumą ir institucionalizaciją. Empirizmas kritikuojamas dėl per didelio metodo sureikšminimo ir nešališkumo prezumpcijos. Gadamerį nagrinėjan-

⁷⁶ Theodore George ir Gert-Jan van der Heiden (sud.), *The Gadamerian Mind* (Routledge, 2021), 418.

tys mokslininkai teigia, kad jo supratimo (kaip veiksmo) samprata yra neatsiejama nuo žmogaus interpretacijos⁷⁷, tad ir visi mokslai, filosofo manymu, yra tik skirtingos idėjų interpretacijos, kurios neišvengiamai bus šališkos. Mūsų supratimas, t. y. interpretacinės galimybės, yra tiesiogiai susijęs su mūsų tapatybėmis⁷⁸. Tai leidžia prieiti prie bendrų išvadų apie istorinius kontekstus, rasę, lytį ir kitus tapatybinius klausimus. Ši autoriaus koncepcija gali būti skaidoma į du aspektus: „natūralų solidarumą“, pagrįstą bendromis savybėmis ar tapatybėmis ir suprantamą kaip duotybę, arba „pripažintą solidarumą“ – sąmoningu apsisprendimu ir išsipareigojimu pagrįstą sprendimą veikti bendrai⁷⁹. Pastarasis itin svarbus bendruomenei ir siejasi su Gadamerio *sensus communis* samprata. Gadamerio tyrinėtojai ir interpretatoriai teigia, kad „pripažintas solidarumas“ ypač reikalingas pažeidžiamose situacijose, nes paskatina dialogą ir atvirumą vienas kitam bei kitiškiškumui, kuris svarbus bendruomenei klestėti⁸⁰.

Akivaizdu, kad žmogaus ryšys su jo tradicija, jo bendruomene ir tapatybe yra itin svarbi Gadamerio filosofijos dalis. Tačiau jei į jo *sensus communis* sampratą pažvelgtume iš postpolitikos perspektyvos? Postpolitikos sąlygomis daugialypė bendruomenė, paremta „pripažintu solidarumu“, susiskaldo į daug mažų homogeniškų grupelių, vadinančių save bendruomenėmis. Perdėtas politikos personalizavimas ir didelė reikšmė identitetui panaikina atvirumą kitiems identitetams ir grupėms. Svarbiausia tampa pačios grupės identifikacija. Susiduriame su paradoksu – grupės reikalauja kitų grupių pripažinimo, tačiau pačios nėra linkusios tą pripažinimą suteikti kitiems. Pavyzdžiui, liberalioje demokratijoje atsiranda konsensuso sąvoka, kuri, pasak Rancière'o, tampa „aukščiausia demokratijos vertybe“⁸¹. „Konsensualistinis centrizmas klesti, kai daugėja skirtumų ir tapatybių. Jis maitinasi elementų, į kuriuos reikia atsižvelgti bendruo-

⁷⁷ Ibid., 419.

⁷⁸ Ibid., 427–428.

⁷⁹ Ibid., 428.

⁸⁰ Ibid., 428–429.

⁸¹ Rancière, 3–4.

menėje, kompleksavimu“⁸², – teigia prancūzas, taip parodydamas, jog konsensuso politika visiškai prieštarauja Gadamerio politinės bendruomenės sampratai. Nors Gadameris kalba apie kultūros, identiteto ir atvirumo bendruomenėje svarbą, šis jo suvokimas vis tiek yra paremtas *sensus communis*, būdingu platesnei, įvairesnei bendruomenei. Tad postpolitikoje pastebime *sensus communis*, kaip jį suprato Gadameris, išnykimą. Nors Gadamerio *sensus communis* nėra universalus ir pritaikomas bendrai visai žmonijai, jis vis tiek egzistuoja tam tikruose dariniuose – tautose, valstybėse, turinčiose bendrą identitetą, istoriją ir tradiciją. Politikos personalizavimas ir nuolatinės nenatūralios konsensuso paieškos skaldo bendruomenę, įkurtą *sensus communis* pagrindu. Jiems svarbiau individualių interesų užtikrinimas, o politiniai veiksmai yra vertinami per subjektyvią, individualią prizmę, atmetant humanistinį *sensus communis* supratimą. Tad ir Gadamerio *sensus communis* samprata praranda savo politiškumą visuomenėje, kurioje politika yra suprantama kaip individų, o ne kolektyvo interesų užtikrinimo erdvė.

2.2.2. Kritika H. Arendt

Arendt *sensus communis*, kaip jau aptarta, yra neatsiejama nuo aktyvaus bendruomenės įsitraukimo į viešąją erdvę. Nors H. Arendt politinės filosofijos samprata yra kur kas aiškesnė ir išplėtotą plačiau nei Gadamerio, jos vis tiek negalima laikyti vientisa teorija. Pagrindinė Arendt formuojamos politinės minties prielaida – žmonių pliuralizmas, kuris pateikiamas ir kaip lygybė⁸³, ir kaip skirtumas. Arendt mano, kad tik pliuralistinėje visuomenėje gali egzistuoti nevaržomas politinis veiksmas. Tokia unikali samprata reikalauja žmonių įsitraukimo į politiką. Arendt teigimu, politikos estetizavimas veda prie autentiškos politikos eliminavimo, kitaip sakant, piliečių įsitraukimo

⁸² Erik Swyngedouw, „The Antinomies of the Postpolitical City: In search of a Democratic Politics of Environmental Production“, *International Journal of Urban and Regional Research* 33, nr. 3 (2009): 614–615.

⁸³ Arendt, *Žmogaus būklė*, 167.

ir gebėjimo aktyviai veikti, diskutuoti ir įtikinėti politinėje erdvėje. Tad ir *sensus communis* egzistavimas reikalauja piliečių įsitraukimo ir veiksmo politikoje. Filosofės politiškumo samprata taip pat neatsiejama nuo moralės. Bet koks politinis veiksmas yra susietas su morale, t. y. įsipareigojimu pasauliui. Šis įsipareigojimas pasauliui (ir vieno kitiems) lemia ir tai, kad valdžia turi kilti iš žmonių gyvenimo kartu⁸⁴. Tokia politinės bendruomenės ir valdžios koncepcija iš dalies primena Gadamerio „pripažintą solidarumą“. Tiesa, Arendt *sensus communis* supratimas skiriasi ir yra suvokiamas kaip žmonių gebėjimas komunikuoti ir suprasti vieniems kitus. Jis yra universalus, tad jam, priešingai nei Gadamerio sampratos atveju, nereikia ugdomos tradicijos ar politinės bendruomenės. Kiekvienas žmogus turi šį gebėjimą, todėl kiekvienas žmogus gali veikti politikoje. Tad ir pati politinė bendruomenė yra subjektyvi bei priklausoma nuo sprendinio, kylančio iš kiekvieno asmens.

Arendt kritikuoja liberalioje demokratijoje įsigalėjusį racionalizmą. Politinė tikrovė yra ne individų suma, o bendruomeniniais ryšiais sukurta erdvė. Liberalioje valstybėje, kur valstybės vaidmuo yra tik minimalios priežiūros ir institucionalizacijos užtikrinimas, pagrindinė „politine erdve“ tampa institucijos ir biurokratija. Filosofės manymu, politika negali egzistuoti tik egzistuojant procedūroms ir institucijoms. Čia išskyla *sensus communis* paradoksas Arendt filosofijoje. Iš vienos pusės, Arendt samprata (kitaip nei Gadamerio) užčiuopia tam tikrą universalumą – jam egzistuoti nereikia politinės bendruomenės. Tai duotybė, kurią turi visi žmonės ir kuri leidžia mums komunikuoti tarpusavyje. Visgi akivaizdu, kad šios duotybės neužtenka tam, kad susikurtų politinė bendruomenė. Tobulu atveju šis komunikacinis gebėjimas turėtų pastūmėti žmones natūraliai atskleisti savąjį politiškumą, tačiau dalyvaudamas politikoje žmogus turi atsisakyti savo interesų. Arendt formuojamas politiškumo supratimas reikalauja atsisakyti konfliktiškos politikos prigimties. Liberali mintis, pastatyta ant visuomenės sutarties, prieštarauja tam, kaip Arendt įsivaizduoja

⁸⁴ Arendt, *Žmogaus būklė*, 191.

bendruomenės susikūrimą – t. y. skirtingų piliečių buvimą bendroje erdvėje, siekiant bendrų tikslų. Vadovaujantis neigiamos laisvės samprata, liberali mintis teigia, kad bendruomenė kyla iš tam tikrų laisvių atidavimo valstybei, o filosofės pagrindinis argumentas yra, kad politinė bendruomenė atsiranda iš žmonių buvimo ir komunikavimo vienu su kitais, kas leidžia atrasti bendrus klausimus ir taip sukurti viešąją erdvę.

Tad tarp Arendt sampratos ir postpolitikos kyla konfliktas. Nors filosofė nekalba apie postpolitiką tiesiogiai, tačiau remiantis jos mintimis apie totalitarizmą, galima postpolitiką pavadinti dar viena modernybės išdava. Politiškumas reikalauja tam tikro bendrumo ir savų interesų atsisakymo, o *sensus communis* tarytum yra viso šio gebėjimo atsisakyti savo ego pagrindas. Vis dėlto postpolitikos pasaulyje, kuriame politinė erdvė yra perpildyta grupių interesų kovų ir savo ego iškėlimo, *sensus communis* turėtų apsaugoti nuo tokios interesų kovos. Kaip pabrėžia pati Arendt, sunku susitarti dėl bendrų interesų, norint išsaugoti savąjį ego. Jei interesai tampa pagrindiniu politinės diskusijos klausimu, žmonių bendrystė išnyksta ir prasideda galios kovos. Kitaip sakant, dalyvavimas politikoje nebėra jungiantis veiksmas, nes veiksmas kyla iš poreikio užtikrinti asmens interesus, o ne iš proaktyvaus noro ir moralinio įsipareigojimo bendruomenei.

Įsipareigojimo bendruomenei Arendt politinėje teorijoje klausimas plėtojamas pasitelkiant pažado ir atleidimo konceptus. Jie apsaugo bendruomenę nuo žmonių nenusipėjamumo ir veiksnių padarinių negrįžtamumo⁸⁵, kylančio iš jų pačių ego ir interesų. Kaip teigia Arendt: „Šie moraliniai nurodymai [pažadas ir atleidimas] yra vieninteliai, kurie netaikomi veiksams iš išorės, iš kokių nors tariamai aukštesnių gebėjimų arba iš patirties, kuri nepasiekia šalutinio veiksmo. Priešingai, jie kyla tiesiogiai iš noro gyventi kartu su kitais veikiant ir kalbant.“⁸⁶ Pažadas ir atleidimas laiko bendruomenę kartu ir kyla iš jos. Interpretuojant filosofę, galima manyti, jog šie du kon-

⁸⁵ Vanessa Lemm, „Memory and Promise in Arendt and Nietzsche“, *Revista de ciencia política (Santiago)* 26, nr. 2 (2006): 161–162.

⁸⁶ Arendt, *Žmogaus būklė*, 246.

ceptai yra susiję su *sensus communis*. Be jų politika negali egzistuoti, nes tai reikštų, kad buvo pažeistos pamatinės bendruomenės taisyklės ir įsipareigojimai. Tad jei sutinkame, kad šie du konceptai itin svarbūs bendruomenės politiškumui palaikyti, į postpolitiką galima žiūrėti kaip į būklę, kurioje neegzistuoja pažadas ir atleidimas. Kitaip sakant, bendruomenė postpolitikos sąlygomis turėtų iš dalies paminti vieną svarbiausių Arendt politiškumo aspektų – savo ego ir interesų atsiskymą bendro tikslo egzistavimui užtikrinti.

2.3. Kanto perspektyva: kodėl estetinė *sensus communis* samprata išlieka aktuali ir postpolitikoje?

Kanto *sensus communis* samprata dažnai kritikuojama dėl savo politiškumo stokos. Tačiau estetinė šios idėjos prigimtis suteikia daugiau lankstumo konceptui laikantis kintančių politinių sąlygų. Kantas į *sensus communis* žvelgė kaip į universalią duotybę, tad natūralu, kad šio koncepto egzistavimas nėra priklausomas nuo politinės sampratos ar sąlygų. Kanto estetinė *sensus communis* samprata atgyja „naujam gyvenimui“ ir leidžia išstumti humanistinę, nuo politinės bendruomenės ir švietimo priklausomą, *sensus communis*. Toks kantiškosios minties pranašumas yra susijęs su postpolitine viešąja erdve ir pasikeitusia politine realybe. Nors politikos estetizavimas nėra naujas, tik postpolitikoje atsiradęs, reiškinys, tačiau būtent tokiomis sąlygomis galime matyti šio fenomeno klestėjimą. Kaip tvirtina Jeanas Baudrillard’as, mes „visur gyvename jau „estetinėje“ tikrovės haliucinacijoje“⁸⁷. Ir nors Kantas aiškiai atskyrė estetinę *sensus communis* sąvoką nuo politiškumo, galima pastebėti, kad politika ir estetika vis dažniau suplakamos į vieną dimensiją.

Politikoje ne tik vis dažniau yra atsiskoma *bendruomeniškumo jausmu* pagrįstų sprendimų, bet neretai ir sumaišomos estetinės ir politinės idėjos. Štai kad ir „Just Stop Oil“ aktyvistų veiksmai Londono

⁸⁷ Jean Baudrillard, *Jean Baudrillard: Selected Writings* (Stanford University Press, 2001), 146.

nacionalinėje galerijoje, kai jie apliejo paveikslą „Saulėgražos“, ar kiti panašūs protestai 2022 metais – šis „protesto veiksmas“ buvo vedamas politinių intencijų, tačiau vyko apliejant meno kūrinis (jie jei ne tiesiogiai, tai bent metaforiškai buvo apgadinti). Kodėl tai svarbu ir ką turi bendro su aptariamu *sensus communis*? Dauguma šių protestų motyvų – susiję su klimato kaita ir kitais socioekonominiais klausimais. Tačiau postpolitikos erdvėje šie klausimai yra reprezentuojami ir keliami ne kaip bendra problema politinėje erdvėje, o tik tam tikrų aktyvistų ir organizacijų, paskyrusių savo dėmesį ir komunikaciją vienai specifinei problemai, interesas. Postpolitikoje politinės grupių reprezentacijos reikšmė didėja, tačiau vis rečiau susitariama dėl bendrų, vienijančių idėjų. Galima interpretuoti, kad politinė visuomenė praranda ryšį vienu su kitais, tai yra tampa vis labiau atomizuotais individais, nebegalinčiais mąstyti apie bendrąjį interesą. Viešoji erdvė politiniais klausimais tampa tokia fragmentuota, tad joje dalyvaujančios grupės turi tapti vieno klausimo organizacijomis, bandančiomis išsikovoti dėmesio kitų tokių pačių grupių „katilė“. Tokiomis sąlygomis svarbiausia ne pati žinia ar idėja, o jos reprezentacija ir pateikimas. Politika tampa estetizuota ir piliečiai apie politinius klausimus pradeda galvoti vaizdiniais, simboliais ar emblemomis. Natūralu, kad medių amžiuje vaizdinė komunikacija yra neišvengiama, tačiau šioji vis dažniau išstumia bet kokią pagrįstą, argumentacijos reikalaujančią diskusiją. Tuo galima aiškinti ir paveikslų apliejimo svarbą, kuri sulaukė tiek daug dėmesio ir pasibaisėjimo (priešingai nei kiti, jau tapę „konvenciniais“, protestai).

Kodėl politinis protestas buvo nukreiptas prieš meno kūrinis? Kuo klimato kaita susijusi su Monet, Klimtu ar Van Goghu? Čia turėtume prisiminti Kanto *sensus communis* sampratą. Jei darome prielaidas dėl šios universalios duotybės, kuri leidžia mums susitarti dėl grožio, nepaisant mūsų pačių suinteresuotumo, tai politinėms problemoms pasitelkti estetinę erdvę – pakankamai logiškas sprendimas. Jei politinis *sensus communis* neegzistuoja postpolitikos sąlygomis, vienintelis galimas sutarimas visuomenėje lieka priimant estetinį sprendinį. Paveikslų apliejimas, net jei ir politiniais tikslais, atliepia

universalų, nesuinteresuotą (t. y. mūsų ego ir preferencijų nekontroliuojamą) bendrą jausmą. Tiesa, reikia suprasti, kad ne kiekvienas meno kūrinys turės tiek daug įtakos, kiek protesto akcijoje aplieti visuotinai pripažinti kūriniai. Sutarimas dėl grožio, o šiuo atveju to grožio sunaikinimas, sukuria tam tikrą bendrumo momentą, kuris leidžia paskleisti politinę žinią didesniai būriui žmonių. Tokia plati auditorija nebūtų įmanoma įprastoje postpolitikos viešojoje erdvėje, naudojant vien įprastas politines praktikas.

Reikia pripažinti, kad estetinio sprendinio suplakimas su politine erdve įprastomis sąlygomis neturėtų tapti priimtina sinteze. Kantas aiškiai atskyrė estetinę ir politinę erdves, o ir politika ar politiškumas neturėtų kilti iš estetikos. Nuolatinis politikos ir estetikos suplakimas į viena ne tik kad nesprendžia nesusikalbėjimo dėl politinių idėjų problemos, bet ir reikšmingai prisideda prie problemos išsigyvavimo. Perteikdami politinę žinią per estetinio sprendinio prizmę, prisidedame prie politinės žinios falsifikavimo vaizdais. Ką turiu omenyje? Arendt Kanto teorijoje išvelgė panašumą į politinę erdvę – ji, interpretuodama Kantą, teigė, kad estetinis sprendinys yra panašus į politinį sprendinį. Bet jie nėra tapatūs ir vienas iš kito nekyla. Kantas, teigdamas *sensus communis* egzistavimą, nekalbėjo apie politinę erdvę, o pagrindine sąvoka pasirinko grožį. Norėdami geriau suprasti, kodėl universalus, estetinis Kanto *sensus communis* nėra pritaikomas politiniam sutarimui, vėl grįžkime prie minėtųjų protesto veiksmų. Negalima neigti, kad reakcija į protesto veiksmą buvo masinė. Pats meno kūrinio apiejimo, grožio sunaikinimo aktas leidžia mums geriau suprasti Kanto *sensus communis* prielaidas. Kilęs bendras pasipiktinimas nebuvo lemtas mūsų asmeninių preferencijų ir interesų tų paveikslų atžvilgiu. Antra vertus, tai ir tebuvo viskas, kas sukėlė pykčio bangą – meno kūrinio, grožio sunaikinimas. Pati nešama politinė žinia bemaž pranyko. Nors bandyta atliepti mūsų *sensus communis*, tikintis politiškai suvienyti skirtingas bendruomenes aplinkosaugos klausimais, tačiau galiausiai politinė žinia, jei ir buvo išgirsta, didžiosios auditorijos akyse buvo išjuokta arba netgi smerkiama kaip priešzastis grožiui subjauroti.

Tiesa, galima į Kanto estetinę sampratą pažiūrėti ir kritiškai bei klausti, ar postpolitikoje, kurioje viešoji erdvė yra pripildyta grupių ir asmeninių interesų užtikrinimo, galima išvis pasiekti nesuinteresuoto grožio pajautimo būklę ir ar jis išvis reikalingas. Bet čia reikėtų atsigręžti į Arendt kritiką politikos estetizavimui – nors ir yra alternatyva biurokratijai, kartu tai ir autentiško santykio su politika praradimas. Kadangi politika ir estetika neturėtų atstoti viena kitos, Kanto estetinis *sensus communis* supratimas net neturėtų būti siejamas su politika. Aptarta anomalija atsiranda iškreiptos modernybės išdavos – postpolitikos – sąlygomis.

Tačiau net ir siedami šiuos dalykus, galime Kanto sampratos pritaikomumą apginti nuo galimo kvestionavimo. Kantas, formuodamas estetinio sprendinio teoriją, kalbėjo ir apie suinteresuotą, ir apie nesuinteresuotą sprendinį. Postpolitikos sąlygomis dažnu atveju matome suinteresuoto estetinio sprendinio dominavimą – jis paremtas asmeninėmis preferencijomis, bet, pasak Kanto, nėra visuotinis. Įprastai, filosofo požiūriu, žmogus, jaučiantis asmenines preferencijas tam tikram objektui, puikiai supranta, kad jį supantys asmenys gali turėti kitokią nuomonę. Nors postpolitikoje grupės ar asmenys gali pradėti galvoti kitaip – kad jų asmeninis ar grupės suinteresuotumas pajautimas yra visuotinis, – tačiau Kanto *sensus communis* yra *a priori* principas, apibūdinantis mūsų gebėjimą bendrai jausti⁸⁸. Jo pritaikomumas neturėtų priklausyti nuo esamos politikos būklės. Žinoma, idėjos atspindys realybėje gali būti kiek kitoks nei jį įsivaizdavo Kantas, bet pagrindiniai principai nepriklauso nuo visuomenės sampratos ar jos būklės.

Išvados

Postpolitika, kaip kairiosios minties idėja nusakyti šiuolaikinės politikos būseną, šiame straipsnyje buvo pasirinkta neatsitiktinai. Atsi-

⁸⁸ Douglas Burnham, „Immanuel Kant: Aesthetics“, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d., <https://iep.utm.edu/kantaest/#SH2a>.

žvelgiant į vis gilėjančias skirtis, poliarizacijos problemas ar populizmo iššūkius, verta sugrįžti į teorinę diskusiją, leidžiančią geriau suprasti empirinių reiškinių atsiradimo prielaidas iš idėjinės pusės. Straipsnyje pasirinkta nagrinėti *sensus communis* samprata tampa svarbiu mus supančios politinės realybės aspektu. Nagrinėtos trys *sensus communis* sampratos – Kanto visuotinė estetinė, Gadamerio (humanistinė) politinė ir Arendt visuotinė politinė – rodo, kad *sensus communis* politiškumas negali būti visuotinis, nes jis visada priklausys nuo politinių sąlygų. Tokia priklausomybė apriboja ir tokios sampratos egzistavimą postpolitikos sąlygomis.

Pirmiausia, Gadameris kritikuoja Kantą dėl jo estetinės *sensus communis* prigimties, bet Kanto *a priori* principas yra kur kas lankstesnis politinės sistemos ir jos sąlygų atžvilgiu. Nors *sensus communis* humanistinė samprata yra orientuota į jos bendruomeniškumą ir pasiūlo papildomą principą, vienijantį politinę bendruomenę greta politiškumo sampratos, tampa akivaizdu, kad tokia samprata yra jautri politinių sąlygų pokyčiams ir reikalauja pakankamai vieningos, homogeniškos bendruomenės. Arendt bandė susieti politinę ir estetinę sampratas ir *sensus communis* suprato kaip visuotinį komunikacinį gebėjimą tarp žmonių, jungiantį juos į politinę bendruomenę, tačiau ir toks supratimas yra per daug priklausomas nuo jos politinės teorijos, tai yra reikalaujantis ir pernelyg specifinių sąlygų. Bandytas į *sensus communis* žiūrėti kaip į politinį principą priveda prie jo sampratos komplikavimo, kuri ne visada paaiškina ar apibrėžia politinę realybę duotuoju laiku. Be to, toks politinis *sensus communis* konceptas priklauso ir nuo pačios bendruomenės būklės – atsiradus nesutarimų grupių viduje, visuomenei tampant vis labiau pliuralistinei, darosi sunku kalbėti apie vienybę (istorine, kultūrine, tapatybine) paremtą *sensus communis*.

Kanto estetinė *sensus communis* samprata ir estetinio sprendinio teorija pagrindžia bendruomenės susitarimo dėl bendrų konceptų egzistavimo galimybę. Kadangi Kanto samprata nėra politinės prigimties, tad politikos būklė nedaro įtakos tokio *sensus communis* egzistavimui. Vis dėlto Kantas kalba apie tam tikrą mūsų visuome-

niškumą. Susitarimas dėl grožio rodo, kad mes sugebame pasiekti bendrų nesuinteresuotų sprendinių. Tai nereikia, kad mes sutariame tik dėl estetinių (grožio) idėjų ir konceptų. Kanto teorijos nagrinėjimas postpolitikos sąlygomis suteikia naują požiūrį į mūsų, kaip bendruomenės, vienybę. Politikos estetizavimas postpolitikos sąlygomis parodo, jog visuomenėje veikiančios interesų grupės vis dar siekia atliepti visuotinybės aspektą. Kadangi politinis *sensus communis* supratimas nesuderinamas su postpolitikos sąlygomis, bandoma bendrumą pasiekti estetinėje erdvėje. Deja, verta prisiminti, kad tai nėra vienijantis veiksnys, o tik mūsų nesuinteresuotas grožio sprendinys.

Literatūra ir šaltiniai

- Ankersmit, Franklin Rudolf. *Aesthetic Politics: Political Philosophy beyond Fact and Value*. Stanford University Press, 1996.
- Arendt, Hannah. *Life of the Mind*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1978.
- Arendt, Hannah. *Žmogaus būklė*. Vilnius: Margi raštai, 2005.
- Baudrillard, Jean. *Jean Baudrillard: Selected Writings*. Stanford University Press, 2001.
- Beukes, Johann. „Sensus Communis: The Relevance of Medieval Philosophy in the 21st Century“. *HTS Theologiese Studies/Theological Studies* 76, nr. 4 (2020). <https://doi.org/10.4102/hts.v76i4.5937>.
- Beveridge, Ross ir Philippe Koch. „The Post-political Trap? Reflections on Politics, Agency and the City“. *Urban Studies* 54, nr. 1 (2017): 31–43. <https://doi.org/10.1177/0042098016671477>.
- Biskowski, Lawrence J. „Politics versus Aesthetics: Arendt’s Critiques of Nietzsche and Heidegger“. *The Review of Politics* 57, nr. 1 (1995): 59–89. <https://doi.org/10.1017/S0034670500019938>.
- Borren, Marieke. „A Sense of the World?: Hannah Arendt’s Hermeneutic Phenomenology of Common Sense“. *International Journal of Philosophical Studies* 21, nr. 2 (2013): 225–255. <https://doi.org/10.1080/09672559.2012.743156>.
- Buller, Jim et al. „Depoliticisation, Post-politics and Problem of Change“. In *Comparing Strategies of (de) politicisation in Europe*, eds. Jim Buller et al. (1–24). Cham: Springer International Publishing, 2019.
- Crawford, Donald W. *Kant’s Aesthetic Theory*, 1974.
- Degryse, Annelies. „Sensus Communis as a Foundation for Men as Political Beings: Arendt’s Reading of Kant’s Critique of Judgment“. *Philosophy & Social Criticism* 37, nr. 3 (2011): 345–358. <https://doi.org/10.1177/0191453710389452>.

- Dostal, Robert. „Gadamer, Kant, and the Enlightenment“. *Research in Phenomenology* 46, nr. 3 (2016): 337–348. <https://doi.org/10.1163/15691640-12341342>.
- Gadamer, Hans-Georg. *The Relevance of the Beautiful and Other Essays*. Cambridge University Press, 1986.
- Gadameris, Hansas Georgas. *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2019.
- George, Theodore ir Gert-Jan van der Heiden (eds.). *The Gadamerian Mind*. Routledge, 2021.
- Gjesdal, Kristin. „Reading Kant Hermeneutically: Gadamer and the Critique of Judgment“, 2007: 351–371. <https://doi.org/10.1515/KANT.2007.020>.
- Gurjar, Leela Ram. „Trends of Contemporary Political Theory“. *The Indian Journal of Political Science*, 2007: 827–834.
- Guyer, Paul. „Feeling and Freedom: Kant on Aesthetics and Morality“. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 48, nr. 2 (1990): 137–146. <https://doi.org/10.2307/430903>.
- Hicks, John. „Sensus Communis: On the Possibility of Dissent in Kant’s “Universal Assent”“. *Diacritics* 40, nr. 4 (2012): 106–129. <https://doi.org/10.1353/dia.2012.0014>.
- Holton, Robert. „Bourdieu and Common Sense“. *SubStance* 26, nr. 3 (1997): 38–52. <https://doi.org/10.2307/3685593>.
- Kantas, Imanuelis. *Sprendimo galios kritika*. Vilnius: Mintis, 1991.
- Kemal, Salim. *Kant’s Aesthetic Theory: An Introduction*. Springer, 1997.
- Krajewski, Bruce. *Gadamer’s Repercussions: Reconsidering Philosophical Hermeneutics*. Univ of California Press, 2004.
- Lemm, Vanessa. „Memory and Promise in Arendt and Nietzsche“. *Revista de ciencia política (Santiago)* 26, nr. 2 (2006): 161–173. <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-090X2006000200009>.
- Mouffe, Chantal. *The Democratic Paradox*. London: Verso, 2000.
- Norris, Andrew. „Arendt, Kant, and the Politics of Common Sense“. *Polity* 29, nr. 2 (1996): 165–191. <https://doi.org/10.2307/3235299>.
- Ogden, Robert Morris. „A Definition of Aesthetics“. *The Philosophical Review* 42, nr. 5 (1933): 500–510. <https://doi.org/10.2307/2179821>.
- Prodanović, Srđan. „The Structure of Common Sense and Its Relation to Engagement and Social Change – a Pragmatist Account“. *Zeitschrift für Soziologie* 51, nr. 3 (2022): 211–226. <https://doi.org/10.1515/zfsoz-2022-0016>.
- Rancière, Jacques. „Introducing Disagreement“. *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 9, nr. 3 (2004): 3–9. <https://doi.org/10.1080/0969725042000307583>.
- Rosenfeld, Sophia. *Common Sense: A Political History*. Harvard University Press, 2011.
- Schmitt, Carl. „The Age of Neutralizations and Depoliticizations“. *Telos*, nr. 96 (1929): 130–142. <https://doi.org/10.3817/0693096130>.

- Schwartz, Jonathan P. „To choose One’s Company: Arendt, Kant, and the Political Sixth Sense“. *European Journal of Political Theory* 18, nr. 1 (2019): 108–127. <https://doi.org/10.1177/1474885115613700>.
- Simons, Jon. „Aestheticisation of Politics: From Fascism to Radical Democracy“. *Journal for Cultural Research* 12, nr. 3 (2008): 207–229. <https://doi.org/10.1080/14797580802522101>.
- Singer, Alan. „Aesthetic Community: Recognition as an Other Sense of Sensus Communis“. *Boundary 2* 24, nr. 1 (1997): 205–236. <https://doi.org/10.2307/303757>.
- Snir, Itay. „Bringing Plurality Together: Common Sense, Thinking and Philosophy in Arendt“. *The Southern Journal of Philosophy* 53, nr. 3 (2015): 362–384. <https://doi.org/10.1111/sjp.12117>.
- Spaemann, Robert. „The End of Modernity“. In *A Robert Spaemann Reader. Philosophical Essays on Nature, God and the Human Person*, eds. D. C. Schindler, J. Schindler. Oxford University Press, 2015.
- Swyngedouw, Erik. „The Antinomies of the Postpolitical City: In Search of a Democratic Politics of Environmental Production“. *International Journal of Urban and Regional Research* 33, nr. 3 (2009): 601–620. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00859.x>.
- van Holthoon, Frits L. ir David R. Olson. *Common Sense: The Foundations for Social Science. Vol. 6*. University Press of America, 1987.
- Zizek, Slavoj. *Pandemic!: COVID-19 Shakes the World!* John Wiley & Sons, 2020.
- „Walter Benjamin on the Aestheticization of Politics“. *Article Summaries and Reviews in Cultural Studies*, 2023. <https://culturalstudiesnow.blogspot.com/2013/05/walter-benjamin-on-aestheticization-of.html>.
- Burnham, Douglas. „Immanuel Kant: Aesthetics“. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://iep.utm.edu/kantaest/#SH2a>.
- Mouffe, Chantal. „The Affects of Democracy“. *Eurozine*, 2018. https://www.eurozine.com/the-affects-of-democracy/?fbclid=IwAR3D1B-KbRe-Dla_oNIf-0R6DdSN3HjNyJecZUpZWgqnlwGOWsIDFu-kmFo.
- Shields, Christopher. „Aristotle on the Common Sense“. *Notre Dame Philosophical Reviews*, 2009. <https://ndpr.nd.edu/reviews/aristotle-on-the-common-sense/>.
- Winman, Michael. „Hannah Arendt and the Loss of a Common World. Thinking in Concert Against Theory“. *The Hedgehog Review*, 2023. <https://hedgehogreview.com/issues/by-theory-possession/articles/hannah-arendt-and-the-loss-of-a-common-world>.